

Η ποδοσφαιρική γλώσσα και ορολογία σε λεξικά

Βασίλειος Αργυρόπουλος¹ & Αγάπιος Οικονομίδης²

¹Μεγάλο Ηλεκτρονικό Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας των εκδόσεων Πατάκη,

²Περιφερειακή Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

Πελοποννήσου

vas_arg@yahoo.gr, agapioisoik@gmail.com

Abstract

Greek Football terminology includes loans from languages of countries with a tradition in football. We examine the language and terminology related to football as it is reflected in Greek dictionaries. Our goal is to talk about the most important lexicographic issues related to football. We look into the entry list and the information inside the entries and we focus on instances of mismatch between the Greek and the English language. For a lexicographer it is a challenging task to keep track of linguistic changes regarding football and to compile entries which will describe the linguistic reality as accurately as possible.

Keywords: football, language, terminology, loans, dictionary, entry, lexicographer

1 Εισαγωγή

Όπως επισημαίνει ο Παπαναγιώτου (2016: 94), η γλώσσα του ποδοσφαίρου είναι ποικιλία της γλώσσας του αθλητισμού. Σχετικά με τη γλώσσα και ορολογία του αθλητισμού, ο Ανδρουλάκης (1997: 337) σημειώνει ότι πρόκειται για μια «ειδική διάλεκτο ουσιαστικά, που φαντάζει μυστηριώδης και δυσπρόσιτη για τον αδαή, απλή και ευνόητη ίσως για το γνώστη, απαιτητική και ενδιαφέρουσα, πάντως, για τον εξωτερικό παρατηρητή και μελετητή». Ειδικότερα, το λεξιλόγιο της γλώσσας του ποδοσφαίρου χαρακτηρίζεται, μεταξύ άλλων, από μεταφορές όπως *κλάδεμα*,¹ *φράγμα*,² *κοράκι*,³ μετωνυμίες όπως *μπάλα*,⁴ *ασβέστης*,⁵ *σφυρίχτρα*,⁶ δάνεια όπως *τάκλιν*, *πέναλτι*, *κόρνερ*, *οφσάιντ* και ακρωνύμια όπως *ΑΕΚ*, *ΠΑΟΚ*, αλλά και το ξενικό *VAR*.

Τα δάνεια που περιλαμβάνονται στην ποδοσφαιρική γλώσσα και ορολογία της νέας ελληνικής προέρχονται κυρίως από την αγγλική, καθώς και από άλλες γλώσσες χωρών με ιστορία στο συγκεκριμένο άθλημα (*footballing countries*), όπως η γαλλική, η ιταλική και η ισπανική. Αγγλικά δάνεια είναι, π.χ., τα προαναφερθέντα *τάκλιν* (< *tackling*), *πέναλτι* (< *penalty*), *κόρνερ* (< *corner*) και *οφσάιντ* (< *offside*), καθώς και το *VAR* (< *Video Assistant Referee*), γαλλικά τα *ρεβάνς* (< *revanche*), *ντεμί βολέ* (< *demi volé*), *πλασέ* (< *placé*) κ.ά., ιταλικά τα *κατενάτσιο* (< *catenaccio*), *τιφόζι* (< *tifosi*), *σκουντέτο* (< *scudetto*) κ.ά., ισπανικό το *μουντιάλ* (< *mundial*), ενώ η λέξη *πορτιέρο* προέρχεται από το ισπανικό *portero* κατ' επίδραση του ιταλ. *portiere*.

¹ «(μτφ. στο ποδόσφαιρο) το βίαιο χτύπημα στα πόδια τού αντίπαλου παίκτη και η ανατροπή του» (ΛΝΕΓ).

² «(αθλ.) αντικανονική ενέργεια αμυνόμενου παίκτη, που παρεμποδίζει τις κινήσεις επιτιθέμενου αντιπάλου» (ΛΚΝ).

³ «(μειωτ.-υβριστ.) ο διαιτητής ποδοσφαιρικών αγώνων λόγω τής μαύρης στολής του» (ΛΝΕΓ).

⁴ «το ποδόσφαιρο» (ΛΚΝ).

⁵ Η λέξη δηλώνει τις γραμμές του γηπέδου – βλ. Παπαναγιώτου (2016: 106).

⁶ «ο διαιτητής», όπως στα εξής παραδείγματα χρήσης: *οι σφυρίχτρες της 19ης αγωνιστικής | Νορβηγός η σφυρίχτρα του ντέρμπι.*

2 Λημματολόγιο

Θα μας απασχολήσουν δύο επιμέρους θέματα, τα κριτήρια καταγραφής και οι πηγές άντλησης ποδοσφαιρικών όρων. Ένα γενικότερο πρόβλημα είναι ότι –σε αντίθεση, λ.χ., με την αγγλική– στην ελληνική δεν υπάρχουν πλούσιες τράπεζες γλωσσικού υλικού, που να επιβεβαιώνουν ότι μια λέξη ανήκει στο χρησιμοποιούμενο λεξιλόγιο και άρα μπορεί να λημματογραφηθεί – βλ. και Τράπαλης (2003: 173). Ένας τρόπος να μετριαστεί το πρόβλημα είναι η λημματογράφηση λέξεων που συγκροτούν κλειστές ομάδες σε διάφορους γνωστικούς τομείς. Για παράδειγμα, καλό είναι να λημματογραφηθούν όλοι οι αθλητικοί όροι που δηλώνουν τις θέσεις των παικτών σε μια ποδοσφαιρική ομάδα, όπως *λίμπερο*, *μπακ*, *στόπερ*, *χαφ* κ.ά. Οι πηγές για την άντληση ποδοσφαιρικών όρων μπορεί να είναι είτε γραπτές είτε προφορικές: αφενός, έντυπα κείμενα, όπως λεξικά και εγκυκλοπαίδειες,⁷ αλλά και ηλεκτρονικά, όπως ιστότοποι και ιστοσελίδες⁸ αφετέρου, μαγνητοφωνημένο υλικό από ραδιοφωνικές ή τηλεοπτικές μεταδόσεις αγώνων, π.χ. διαδικτυακά βίντεο σύγχρονων ή παλιότερων αναμετρήσεων.

Σημειωτέον ότι σε μερικές περιπτώσεις υπάρχει αναντιστοιχία μεταξύ της ελληνικής και της ξένης γλώσσας ως προς τους ποδοσφαιρικούς όρους. Για παράδειγμα, στα αγγλικά χρησιμοποιείται ο υπερώνυμος όρος *full-back*, στον οποίο υπάγονται οι όροι *left-back* και *right-back*. Στα ελληνικά, κατ' επίδραση της αγγλικής μπορεί να συναντήσει κανείς τον όρο *φουλ μπακ*, αλλά συνήθως απαντά ο όρος *μπακ*, αριστερό ή δεξί, καθώς και *οπισθοφύλακας*. Υπάρχει αντιστοιχία μεταξύ του *left-back* και του *αριστερό μπακ*, όπως και μεταξύ του *right-back* και του *δεξί μπακ*, αλλά το *full-back* δεν έχει το αντίστοιχό του στα ελληνικά. Επίσης, οι Άγγλοι λένε *libero* και *sweeper* για την ίδια θέση, ενώ εμείς μόνο *λίμπερο*. Ακόμη, ό,τι είναι για την αγγλική ποδοσφαιρική γλώσσα τα *best seats* στον πληθυντικό αριθμό είναι για την αντίστοιχη δική μας τα λεγόμενα *επίσημα*, οι θέσεις των επισήμων στις κερκίδες. Χρειάζεται να έχει κανείς σχετικές γνώσεις και να δείξει ιδιαίτερη προσοχή κατά τη διαδικασία της συλλογής ενός τέτοιου υλικού.

Στον Πίνακα 1 βλέπουμε δεδομένα από νεοελληνικά λεξικά. Στο ΝΕΛ δεν λημματογραφείται κανένας από τους προαναφερθέντες όρους, μάλλον λόγω του μικρότερου όγκου του. Από το ΛΚΝ λείπουν τα λήμματα *στόπερ* και *χαφ*. Το ΛΝΕΓ και το ΧΛΑ ως προς τις συγκεκριμένες λέξεις-λήμματα εμφανίζουν πληρότητα, μολονότι και από αυτά –γενικά– λείπουν αρκετά λήμματα και στοιχεία από τη γλώσσα του αθλητισμού,⁹ κυρίως γιατί κανένα από τα εκδεδομένα νεοελληνικά λεξικά δεν βασίζεται σε corpus της νέας ελληνικής.¹⁰

⁷ Βλ., π.χ., τα λεξικά των Binder & Brasse (1998) και Leigh & Woodman (2006), καθώς και του Οικονομίδη (2017). Στις πολύγλωσσες πηγές συγκαταλέγεται το *Λεξικό αγγλικών/ γαλλικών/ ελληνικών όρων των ολυμπιακών αθλημάτων των θερινών Ολυμπιακών Αγώνων* – βλ. Institut national du sport et de l'éducation physique. Service de documentation (2004). Πηγή λεξιλογίου είναι και η εγκυκλοπαίδεια SPORTS (2003).

⁸ Ο διαδικτυακός τόπος της UEFA (<http://www.uefa.com>), π.χ., προσφέρει πλούσιο υλικό για τη συγκρότηση λημματολογίου.

⁹ Σε κανένα από τα ήδη εκδεδομένα νεοελληνικά λεξικά δεν έχουν καταγραφεί, π.χ., το *φερ πλέι* «συμπεριφορά των αθλητών που τηρούν τους κανόνες ενός παιχνιδιού χωρίς να εξαπατούν ούτε να αποκομίζουν αθέμιτο όφελος» (υπάρχει όμως το *ευ αγωνίζεσθαι* στο ΛΝΕΓ και στο ΧΛΑ), τα *επίσημα* (αγγλ. *best seats*) «οι θέσεις των επισήμων στις κερκίδες» κ.ά.

¹⁰ Βλ. και Μοσχονάς (2000).

ΝΕΛ	ΛΚΝ	ΛΝΕΓ	ΧΛΑ
–	εξτρέμ	εξτρέμ	εξτρέμ
–	λίμπερο	λίμπερο	λίμπερο
–	μπακ	μπακ	μπακ
–	–	στόπερ	στόπερ
–	χαφ	χαφ	χαφ

Πίνακας 1 | Λημματολόγιο

3 Ορθογραφία και παραλλαγές

Οι ποδοσφαιρικοί όροι που έχουν ξενική ετυμολογική προέλευση κανονικά αποδίδονται με τον απλούστερο τρόπο, όπως όλα τα νεότερα δάνεια, π.χ. <γκολκίπερ> αντί <γκολκήπερ>. Το <η> εδώ δεν δικαιολογείται ετυμολογικά, ενώ μόνο συμβατικά θα αντιστοιχούσε στα δύο συνεχόμενα <e> του αγγλικού τύπου. Το ΛΚΝ γράφει <γκολκήπερ> μάλλον από αβλεψία, αφού άλλωστε, σε μια παρόμοια περίπτωση, γράφει <σπίκερ>.

Ειδικό ενδιαφέρον έχουν λέξεις που εμφανίζουν παραλλαγές ως προς συμφωνικούς συνδυασμούς. Τέτοιο παράδειγμα αποτελεί η ντρίμπλα/ντρίπλα/τρίπλα (< αγγλ. *dribble*). Για τέτοιες λέξεις, εφόσον διαπιστωθεί ότι χρησιμοποιούνται όλες οι παραλλαγές, τίθεται το ερώτημα με ποια σειρά θα καταγραφούν στα αντίστοιχα λήμματα. Η πρόταξη ενός τύπου μπορεί να βασιστεί στην ετυμολογία ή τη συχνότητα χρήσης. Σημειωτέον όμως ότι τα λεξικά δεν στηρίζονται σε έρευνες, κοινωνιογλωσσολογικές ή άλλες, που να πιστοποιούν τη συχνότητα.

ΝΕΛ	ΛΚΝ	ΛΝΕΓ	ΧΛΑ
–	γκολκήπερ	γκολκίπερ	γκολκίπερ
–	τρίπλα & ντρίπλα	ντρίμπλα κ. ντρίπλα κ. τρίπλα	τρίπλα & ντρί(μ)πλα

Πίνακας 2 | Ορθογραφία και παραλλαγές

4 Ποικίλες πληροφορίες

4.1 Σημασιολογικές πληροφορίες

Σημασιολογικές πληροφορίες μεταφέρονται κυρίως μέσω των ορισμών. Γι' αυτό είναι αυτονόητη η σπουδαιότητα του ορισμού της σημασίας μιας λέξης ή φράσης. Ένας καλός ορισμός θα πρέπει να χαρακτηρίζεται από πληρότητα και ακρίβεια και να μην περιλαμβάνει περιττά στοιχεία.

Ένα πρώτο παράδειγμα προβληματικού ορισμού δίνει το λήμμα *γκολτζής* του ΛΚΝ: «στο ποδόσφαιρο, παίκτης ικανός να εκτελεί δυνατά και αποτελεσματικά σουτ· σουτέρ». Οι λόγοι χονδρικά είναι δύο: Αφενός, δεν έπρεπε να περιοριστεί στο ποδόσφαιρο ο ορισμός, αφού γκολτζής μπορεί να είναι και ένας πολιίστας, για παράδειγμα. Αφετέρου, γκολτζής στο ποδόσφαιρο είναι ο παίκτης που πετυχαίνει γκολ συχνά, είτε με σουτ είτε με άλλον τρόπο, όπως με κεφαλιά. Δεν ορίζεται ως σουτέρ ούτε εκτελεί κατ' ανάγκην «δυνατά» σουτ.

Η φράση *παίζω κάποιον μονότερμα* χρησιμοποιείται όταν μια ομάδα, συνήθως ποδοσφαιρική, έχει κλείσει στα καρέ της –κατά το κοινώς λεγόμενο– την αντίπαλη.

Δεν σημαίνει απλώς «κάνω επίθεση στον αγωνιστικό χώρο και περιορίζω τους αντιπάλους στον χώρο της άμυνας» (ΧΛΑ). Για να παίξει μονότερμα η μια ομάδα την άλλη, πρέπει να εκδηλώνει συνεχώς επιθέσεις. Ας προστεθεί ότι το «στον αγωνιστικό χώρο» του παραπάνω ορισμού είναι περιττό, αφού ούτως ή άλλως το παιχνίδι παίζεται στον αγωνιστικό χώρο.

Σημασιολογικές είναι και ορισμένες ειδικές πληροφορίες που δίνονται στην αρχή του ορισμού σε παρένθεση.¹¹ Σε μια τέτοια παρένθεση, αν πρόκειται για όρο γενικά του αθλητισμού, θα πρέπει να αποφεύγεται η εσφαλμένη πληροφορία ότι είναι μόνο του ποδοσφαίρου. Καμία από τις τέσσερις λέξεις του Πίνακα 3, π.χ., δεν πρέπει να συνοδεύεται από ορισμό που να περιορίζεται στο ποδόσφαιρο.

ΝΕΛ	ΛΚΝ	ΛΝΕΓ	ΧΛΑ
δοκάρι	δοκάρι (ποδ.)	δοκάρι (στο ποδόσφαιρο)	δοκάρι ΑΘΛ. (σε γήπεδο ποδοσφαίρου)
εστία (αθλητ.)	εστία (ποδ.)	εστία (στο ποδόσφαιρο)	εστία ΑΘΛ. (στο ποδόσφαιρο)
πέναλτι (στο ποδόσφαιρο)	πέναλτι είδος ποινής στο ποδόσφαιρο· [...]	πέναλτι (στο ποδόσφαιρο, το πόλο, το χάντμπολ)	πέναλτι ΑΘΛ. (στο ποδόσφαιρο) [...] και σε άλλα αθλήματα (π.χ. υδατοσφαίριση, χάντμπολ, χόκεϊ)
φάουλ (αθλητ.) όρος στο ποδόσφαιρο, το μπάσκετ, το τένις, κ.ά., [...]	φάουλ (αθλ.) αντικανονική ενέργεια παίκτη σε ομαδικά παιχνίδια (ποδόσφαιρο, μπάσκετ, πόλο κτλ.), [...]	φάουλ ΑΘΛ. (στο ποδόσφαιρο, το μπάσκετ, στην υδατοσφαίριση κ.α.)	φάουλ ΑΘΛ. (κυρ. στο ποδόσφαιρο, το μπάσκετ, την υδατοσφαίριση)

Πίνακας 3 | Σημασιολογικές πληροφορίες

Άλλο είδος σημασιολογικής πληροφορίας είναι οι επιτόπου ερμηνείες, που επεξηγούν παραδείγματα χρήσης. Είναι αυτονόητη η ανάγκη για ακρίβεια και στις επεξηγήσεις αυτές. Εσφαλμένες πληροφορίες τέτοιου είδους δίνει το ΧΛΑ σε μια σειρά λημμάτων όπως:

- λήμμα *αμύνομαι*: (στο ποδόσφαιρο) το τείχος των αμυνομένων (= αμυντικών). *Αμυνόμενοι* δεν σημαίνει αποκλειστικά «αμυντικοί» παίκτες.

- λήμμα *αποκλείω*: Η ομάδα αποκλείστηκε από τον τελικό/στα προκριματικά (: λόγω ήττας). Μόνο κάποιος που δεν ξέρει από αθλητικά μπορεί να εξηγήσει έτσι έναν αποκλεισμό. Στην πραγματικότητα, και μια ήττα μπορεί να οδηγήσει σε πρόκριση, ή μια νίκη σε αποκλεισμό, αφού συνυπολογίζονται τα αποτελέσματα και των δύο αγώνων, ενώ ισχύει και ο κανονισμός των εκτός έδρας γκολ.

- λήμμα *ισόπαλος*: Οι δύο ομάδες αναδείχθηκαν/ήρθαν ισόπαλες (= χωρίς τέρματα). Η ισοπαλία χωρίς τέρματα είναι βέβαια μια περίπτωση ισοπαλίας. Ωστόσο, δύο ομάδες μπορεί να αναδειχθούν ισόπαλες και με αποτέλεσμα όπως 1-1, 2-2 κ.ο.κ.

- λήμμα *μπάλα*: Γυρίζω τη(ν) μπάλα στον τερματοφύλακα (= κάνω πάσα προς τα πίσω). Ένας παίκτης μπορεί να κάνει πάσα προς τα πίσω και να τροφοδοτήσει έναν συμπαίκτη του που να μην είναι ο τερματοφύλακας.

¹¹ Παρόμοια είναι και η πληροφορία «στο ποδόσφαιρο» που είδαμε προηγουμένως ότι δίνει το ΛΚΝ στο λήμμα *γκολτζής*, έστω και αν δεν είναι σε παρένθεση.

• λήμμα *μπάλα*, σύμπλοκο με τη(ν) *μπάλα στα πόδια*: *Τρέχει με την μπάλα στα πόδια* (: διατηρώντας τον έλεγχό της, με άψογο κοντρόλ). Δεν χρειάζονται πολλά λόγια για να εξηγήσει κανείς ότι με την *μπάλα στα πόδια* δεν σημαίνει και «με άψογο κοντρόλ».

• λήμμα *προπόνηση*: Σε ρυθμούς προπόνησης (= σε προπονητικούς ρυθμούς). Κανείς δεν έγινε σοφότερος με την εξήγηση του σε ρυθμούς προπόνησης ως «σε προπονητικούς ρυθμούς». Το κυριότερο, η φράση σε ρυθμούς προπόνησης δηλώνει και κάτι επιπλέον, που δεν καλύπτεται από την ερμηνεία «σε προπονητικούς ρυθμούς» – σημαίνει «σαν σε προπόνηση», δηλαδή πολύ εύκολα, πολύ άνετα.

Με σαφήνεια και ακρίβεια πρέπει να ορίζονται φυσικά και οι μεταφορικές ή άλλες σημασίες αθλητικών όρων οι οποίες δεν αφορούν τον αθλητισμό. Για παράδειγμα, δεν είναι σαφές τι σημαίνει μεταφορικά *πολιτικό κατενάτσιο* (βλ. ΧΛΑ, λήμμα *κατενάτσιο*),¹² έστω και αν είναι γνωστή η πρώτη σημασία της λέξης, ως αθλητικού όρου. Επίσης, η τρίτη –μεταφορική– σημασία της λέξης-λήμματος *τρίποντο* του ΧΛΑ «ξεχωριστή επιτυχία», με παραδείγματα-συνάψεις *τρίποντο αγάπης/ανθρωπιάς*, είναι άστοχη. Αρκεί η διαδικτυακή αναζήτηση των φράσεων *τρίποντο αγάπης/ανθρωπιάς* και καταλαβαίνει κανείς περί τίνος πρόκειται – έχουν χρησιμοποιηθεί, λ.χ., για φιλανθρωπικούς αγώνες μπάσκετ.

Σημασιολογικές πληροφορίες δίνονται και μέσω συνωνύμων-αντωνύμων, που μπορεί να αφορούν παραδείγματα χρήσης ή υποπεδία παραδειγμάτων, αλλά και μέσω των παραπομπών τύπου *παράβαλε* και *βλέπε*.¹³ Κι εδώ βέβαια χρειάζεται προσοχή: δεν είναι κατανοητό γιατί το ΧΛΑ, αμέσως μετά τη σύναψη *περίτεχνο γκολ*, έχει παραθέσει ως αντώνυμο το *τυχερό* ούτε γιατί στα λήμματα *κεφαλιά* και *κόφτης* του ίδιου λεξικού γίνεται παραπομπή μέσω του *Βλ.* στα *τακουνάκι* και *ριμπάουντερ αντίστοιχα*. Αναρωτιέται κανείς αν το *τακουνάκι* ανήκει στο ίδιο ή παραπλήσιο σημασιολογικό πεδίο με την *κεφαλιά*. Και γιατί ειδικά το *τακουνάκι* και όχι, λ.χ., το *πλασέ*; Παρόμοια ερωτήματα μπορούν να τεθούν και σχετικά με τα *κόφτης* και *ριμπάουντερ* και τη σημασιολογική σχέση που υποτίθεται ότι τα συνδέει μεταξύ τους.

4.2 Γραμματικές πληροφορίες

Στις γραμματικές πληροφορίες ανήκει η δήλωση του γένους σε ορισμένα ουσιαστικά. Ως προς αυτήν, υπάρχουν δύο κατηγορίες ποδοσφαιρικών-αθλητικών όρων: πρώτον, ουσιαστικά που χρησιμοποιούνται άλλοτε ως αρσενικά και άλλοτε –στο πλαίσιο του γυναικείου αθλητισμού– ως θηλυκά, όπως *τερματοφύλακας*, *αμυντικός* και *επιθετικός*: δεύτερον, άκλιτα ουσιαστικά που είναι νεότερα δάνεια και χρησιμοποιούνται όχι μόνο ως αρσενικά ή θηλυκά, αλλά και ως ουδέτερα, όπως *λίμπερο* και *μπακ*.

Τα νεοελληνικά λεξικά εμφανίζουν ελλείψεις και ασυνέπειες ως προς τη δήλωση του γένους. Το ΛΚΝ και το ΧΛΑ, λ.χ., χαρακτηρίζουν μόνο αρσενικά –και όχι αρσενικά και θηλυκά– τα *αμυντικός* και *επιθετικός* ως ουσιαστικά. Επίσης, αν το *τερματοφύλακας* είναι και αρσενικό και θηλυκό, όπως δηλώνουν το ΛΝΕΓ και το

¹² Το *κατενάτσιο* (< ιταλ. *catenaccio*) είναι αμυντικό/ αμυντικογενές σύστημα παιχνιδιού, συνήθως με τη χρησιμοποίηση παίκτη λίμπερο στην άμυνα. Όντας συνυφασμένο με την τακτική της καθυστέρησης, στη μεταφορική σημασία, όπως στη φράση *πολιτικό κατενάτσιο*, σημαίνει την τακτική του να καθυστερεί κάποιος και να αποφεύγει να λάβει αποφάσεις. Σχετική είναι μια έκφραση προερχόμενη επίσης από το ποδόσφαιρο, που όμως χρησιμοποιείται μεταφορικά στην πολιτική και αλλού: *Πετάω την μπάλα στην κερκίδα*.

¹³ Σύμφωνα μάλιστα με το ΧΛΑ (2016: 20, τόμος 1), η συντομογραφία *Πβ.* (= παράβαλε) «δηλώνει τη χαλαρή συνωνυμική σχέση» λέξεων κτλ., ενώ με τη *Βλ.* (= βλέπε) μπορεί να γίνει παραπομπή σε λέξεις ή εκφράσεις του ίδιου ή παραπλήσιου σημασιολογικού πεδίου.

ΧΛΑ, το ίδιο πρέπει να ισχύει για το *γκολκίπερ*, που καταγράφεται μόνο ως αρσενικό στα δύο αυτά λεξικά.

ΛΚΝ	ΛΝΕΓ	ΧΛΑ
λίμπερο ο & λίμπερο το	λίμπερο (ο)	λίμπερο (αρσ. + ουδ.)
μπακ το	μπακ (το/ο)	μπακ (αρσ. + ουδ.)
ο αμυντικός	αμυντικός –	αμυντικός (ο)
ο επιθετικός	επιθετικός –	επιθετικός (ο)
τερματοφύλακας ο	τερματοφύλακας (ο/η)	τερματοφύλακας (αρσ. + θηλ.)
γκολκίπερ ο	γκολκίπερ (ο)	γκολκίπερ (αρσ.)

Πίνακας 4 | Γραμματικές πληροφορίες

4.3 Υφολογικές και άλλες πληροφορίες

Στη γλώσσα του ποδοσφαίρου και, γενικότερα, του αθλητισμού παρατηρούνται ορισμένα ζεύγη όρων από τους οποίους ο ένας είναι νεότερο δάνειο και χρησιμοποιείται κυρίως στον ανεπίσημο, καθημερινό λόγο, ενώ ο αντίστοιχος ελληνογενής δεν είναι τόσο συχνός και απαντά κυρίως σε επίσημα συμφραζόμενα και στον γραπτό λόγο. Παράδειγμα αποτελεί το ζεύγος *μπακ* (ή *αμυντικός*)/*οπισθοφύλακας*. Σε ένα λεξικό πρέπει να χαρακτηριστεί λόγιο το τελευταίο ουσιαστικό. Σημειωτέον ότι κανένα από τα ήδη εκδεδομένα νεοελληνικά λεξικά δεν παραθέτει κάποιο υφολογικό χαρακτηρισμό για το *οπισθοφύλακας* στο ποδόσφαιρο.

Και γενικότερα όμως μέλημα του λεξικογράφου θα πρέπει να αποτελεί η προσθήκη υφολογικών χαρακτηρισμών σε λέξεις, φράσεις και σημασίες από τον χώρο του αθλητισμού, όπου αυτή είναι αναγκαία. Λ.χ., στο λήμμα *αράουτ* χρειάζεται να φανεί ότι η εν λόγω λέξη χρησιμοποιείται ανεπίσημα, στον προφορικό λόγο, ή να σημειωθεί κάτι παρόμοιο. Το *αράουτ* υφολογικά δεν βρίσκεται στο ίδιο επίπεδο με το *πλάγιο άουτ*. Μόνο το ΛΝΕΓ και το ΧΛΑ –σημειωτέον– λημματογραφούν το *αράουτ*, χωρίς όμως υφολογικό χαρακτηρισμό.

Εκτός από τους υφολογικούς, χρειάζονται και άλλοι χαρακτηρισμοί λημμάτων, εσωτερικών λημμάτων ή σημασιών σχετικών με τον αθλητισμό. Για παράδειγμα, ο τύπος *ημιχρόνιο* είναι συνήθως παλαιότερος, γι' αυτό και λέγεται από μεγάλους σε ηλικία παράγοντες του ποδοσφαίρου σε δηλώσεις τους. Κανένα από τα λεξικά που εξετάζουμε δεν δίνει τη σχετική πληροφορία.

5 Παραδείγματα χρήσης

Τα παραδείγματα χρήσης συμπληρώνουν τους ορισμούς σημασιών και αποτελούν έναν άμεσο τρόπο με τον οποίο φωτίζεται η γλωσσική χρήση σε αυθεντικά περιβάλλοντα. Για τον σκοπό αυτόν όμως θα πρέπει να είναι αυθεντικά, προερχόμενα από κείμενα-πηγές του υπό έκδοση λεξικού, ή έστω διασκευασμένα, αλλά όχι φτιαχτά, επινοημένα από τον συντάκτη του λήμματος.

Αφύσικα –και γι' αυτό μάλλον επινοημένα– παραδείγματα είναι, λ.χ., τα εξής: *Τα φοβερά καρφώματα του επιθετικού παίχτη [...] εντυπωσίασαν* (ΛΚΝ, λήμμα *κάρφωμα*) και *(στο ποδόσφαιρο) κάρφωμα στα δίχτυα* (ΧΛΑ, λήμμα *κάρφωμα*).

Άλλη περίπτωση ακατάλληλου παραδείγματος είναι αυτό που περιλαμβάνει ονόματα παλαιμάχων παικτών. Ο λόγος είναι ότι τέτοια ονόματα μπορεί να καταστήσουν παρωχημένο το παράδειγμα χρήσης.

Για την πρώτη έκδοση του ΛΝΕΓ ο Mackridge (2001: 258) παρατηρεί ότι το λεξικό «includes some lively illustrative modern examples, such as the following referring to basketball: *Ο Αλβέρτης απάντησε στο τρίποντο του Σιγάλα [...]*» – το παράδειγμα αυτό καλώς αφαιρέθηκε από το λήμμα *απαντώ* των μεταγενέστερων εκδόσεων του ΛΝΕΓ.¹⁴

Απεναντίας, σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί να γίνει δεκτή και η αναφορά σε συγκεκριμένα ονόματα βετεράνων αθλητών. Στο λήμμα *μπασκετμπολίστας*, λ.χ., δεν θα ήταν άστοχο το παράδειγμα *Ο Νίκος Γκάλης ήταν ο μεγαλύτερος Έλληνας μπασκετμπολίστας όλων των εποχών*, το οποίο βέβαια μεταφέρει εγκυκλοπαιδική πληροφορία.

Επιπροσθέτως, καλό είναι να αποφεύγεται η συχνή αναφορά συγκεκριμένων ομάδων. Αυτό θα έδινε την εντύπωση ότι οι συντάκτες είναι υποστηρικτές τους, πράγμα που δεν ταιριάζει σε ένα αντικειμενικό έργο αναφοράς όπως το λεξικό. Τέτοια παραδείγματα εντοπίζουμε κυρίως στο ΛΚΝ, όπου εμφανίζεται συχνά το όνομα του ΠΑΟΚ:

Ο ΠΑΟΚ στο γήπεδό του είναι πολύ επικίνδυνος (λήμμα *επικίνδυνος*).

Ο ΠΑΟΚ είναι κάτοχος του τίτλου (λήμμα *κάτοχος*).

Κεραυνός ο ΠΑΟΚ (λήμμα *κεραυνός*).

Ο ΠΑΟΚ βρέθηκε στην κορυφή της βαθμολογίας (λήμμα *κορυφή*).

Επίσης, μεγάλο θέμα στη λεξικογραφία είναι η απαιτούμενη αντιστοιχία ορισμού-παραδειγμάτων. Στο ΧΛΑ το *πέναλτι* ορίζεται ως εξής:

ΑΘΛ. (στο ποδόσφαιρο) ποινή που καταλογίζεται για παράβαση παίκτη μέσα στη μεγάλη περιοχή της ομάδας του και κυρ. η εκτέλεσή της, που γίνεται από αντίπαλο ποδοσφαιριστή με ελεύθερο λάκτισμα προς το τέρμα από απόσταση έντεκα μέτρων· κατ' επέκτ. η αντίστοιχη ποινή και βολή και σε άλλα αθλήματα (π.χ. υδατοσφαίριση, χάντμπολ, χόκεϊ).

Στην αρχή του πεδίου των παραδειγμάτων παρατίθενται οι εξής συνάψεις για το *πέναλτι*: *αδιαμφισβήτητο* (ΑΝΤ. *αμφισβητούμενο*)/*ανύπαρκτο*/*εύστοχο*/*καθαρό*/*καραμπινάτο*/*κρίσιμο*/*πέτσινο* ~.

Είναι αξιοσημείωτο ότι από τα οκτώ παραπάνω συναπτικά παραδείγματα τα έξι –*αδιαμφισβήτητο*/*αμφισβητούμενο*/*ανύπαρκτο*/*καθαρό*/*καραμπινάτο*/*πέτσινο* *πέναλτι*– δεν αντιστοιχούν σε κανένα τμήμα του ορισμού. Στην πραγματικότητα, *ανύπαρκτο* *πέναλτι*, λ.χ., σημαίνει ανύπαρκτη παράβαση και όχι βέβαια ανύπαρκτη ποινή (για παράβαση) ούτε ανύπαρκτη εκτέλεση (της ποινής).

6 Συμπεράσματα

Από την έρευνα λημμάτων που αφορούν τον αθλητισμό και, ειδικότερα, το ποδόσφαιρο σε νεοελληνικά λεξικά προέκυψε ότι έχουν γίνει διάφορα λάθη και παραλείψεις, αλλά και ότι υπάρχουν ασυνέπειες, εφόσον ομοειδείς περιπτώσεις έχουν αντιμετωπιστεί με διαφορετικό τρόπο. Με αυτά τα δεδομένα, ο συντονιστής και οι συντάκτες ενός λεξικού θα πρέπει να επιμένουν στην περιγραφή της σύνθετης

¹⁴ Ωστόσο, ένα παράδειγμα με ομάδες, όπως *Η Λίβερπουλ απάντησε στο γκολ της Μάντσεστερ*, θα άντεχε στον χρόνο.

γλωσσικής πραγματικότητας που υπάρχει στον χώρο του ποδοσφαίρου, αλλά και του αθλητισμού γενικότερα, αξιοποιώντας το διαδίκτυο και οποιαδήποτε έγκυρη πηγή είναι διαθέσιμη σε ηλεκτρονική ή έντυπη μορφή. Συν τοις άλλοις, είναι αναγκαία η συνεργασία με ειδικούς από τον γνωστικό τομέα του αθλητισμού και ειδικότερα του ποδοσφαίρου.¹⁵ Φαίνεται, από όσα αναφέρουμε παραπάνω, ότι στα σημαντικότερα λεξικά της νέας ελληνικής έχει δοθεί μικρότερη βαρύτητα στη σύνταξη των ποδοσφαιρικών και, γενικότερα, των αθλητικών λημμάτων σε σχέση πάντα με τα υπόλοιπα λήμματα.

Στην εποχή μας η σύνταξη ενός μεγάλου μονόγλωσσου ερμηνευτικού λεξικού αποτελεί ένα δύσκολο, υπεύθυνο, πολυσύνθετο και συλλογικό έργο, εφόσον έχει περάσει η εποχή που το βάρος της σύνταξής του επωμιζόταν ένας μόνο άνθρωπος. Ο σύγχρονος λεξικογράφος πρέπει βέβαια να διαθέτει ειδικές γνώσεις από πολλούς και διάφορους γνωστικούς τομείς. Όμως, επειδή κανείς δεν είναι παντογνώστης, χρειάζεται η συνεργασία με ειδικούς ή έστω με ερευνητές που έχουν επαρκείς ειδικές γνώσεις. Στην προκειμένη περίπτωση, ο ειδικός στα αθλητικά όχι μόνο θα αποφύγει τα αστοχήματα και τα κραυγαλέα λάθη, αλλά και θα εμβαθύνει σε θέματα όπως η επιρροή που ασκεί η αθλητική-ποδοσφαιρική γλώσσα και ορολογία στην εν γένει γλώσσα, η επίδραση που έχει η αγγλική αθλητική-ποδοσφαιρική γλώσσα και ορολογία στην αντίστοιχη ελληνική και η επίδραση που ασκεί η γλώσσα και ορολογία του μπάσκετ στην αντίστοιχη ποδοσφαιρική. Γενικότερα, η σύνταξη και η επιμέλεια λημμάτων σχετικά με το ποδόσφαιρο και με τον αθλητισμό είναι ένα ζήτημα καθαρώς επιστημονικό και απαιτεί ειδική μέθοδο και ιδιαίτερες γνώσεις από τους λεξικογράφους.

Βιβλιογραφία

- Ανδρουλάκης, Γιώργος. 1997. “Αθλητική ορολογία και ελληνική γλώσσα: δανεισμός, συγκρίσεις με άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες, προβλήματα, προτάσεις.” Στο *Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία*, επιμέλεια από Β. Α. Φιλόπουλο και Τ. Αναγνωστοπούλου, 337-347. Αθήνα: Ελληνική γλώσσα και ορολογία. Προσπελάστηκε 18 Απριλίου 2020. <https://bit.ly/2H1qltb>
- Binder, Thomas, and Monika Brasse. 1998. *Football Dictionary*. Zürich: Fédération Internationale de Football Association.
- Institut national du sport et de l'éducation physique. Service de documentation. 2004. *Lexique anglais/français/grec des sports olympiques et paralympiques: jeux d'été*. Paris: INSEP-Publications.
- Leigh, John, and David Woodhouse. 2006. *Football Lexicon*. London: Faber & Faber.
- Mackridge, Peter. 2001: “Review of *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας* [ΛΝΕΓ] & *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής* [ΛΚΝ].” *Journal of Greek Linguistics* 258: 254-259. Προσπελάστηκε 18 Απριλίου 2020. <https://bit.ly/3bfxbZT>
- Μοσχονάς, Σπύρος. 2000. “Λεξικά για τα ελληνικά του 21ου αιώνα: Η ‘Κ’ αξιολογεί και συγκρίνει τα τέσσερα νεότερα που φιλοδοξούν να χαρτογραφήσουν τη σύγχρονη γλώσσα και να ρυθμίσουν τη χρήση της.” *Η Καθημερινή*, 5 Νοεμβρίου 2000. Προσπελάστηκε 18 Απριλίου 2020. <https://bit.ly/3ewZMda>

¹⁵ Σε ένα οργανωμένο λεξικό συνεισφέρουν υλικό ειδικοί από διάφορους γνωστικούς τομείς, γιατί είναι βέβαιο ότι ο φιλόλογος ή ο γλωσσολόγος θα κάνει λάθη ως μη ειδικός. Ακόμα και ο συντονισμός ενός μεγάλου λεξικού πρέπει να ανατεθεί σε κάποιον που δεν είναι φιλόλογος ή γλωσσολόγος, γιατί δεν πρόκειται για έργο ερευνητή της γλώσσας αλλά πρότζεκτ μάνατζερ.

- Οικονομίδης, Αγάπιος. 2017: *Αγγλοελληνικό λεξικό ποδοσφαιρικών όρων*. Αθήνα: Λεξίτυπον.
- Παπαναγιώτου, Χρήστος. 2016. *Μορφολογική ανάλυση του λεξιλογίου της γλώσσας του ποδοσφαίρου*. Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Πατρών. Προσπελάστηκε 18 Απριλίου 2020. <https://bit.ly/301B67u>
- SPORTS. 2003. *Πλήρης Εικονογραφημένη Εγκυκλοπαίδεια*. Αθήνα: Καυκάς.
- Τράπαλης, Γιώργος. 2003: “Πρακτικά προβλήματα νεοελληνικής λεξικογραφίας.” *Παλίμψηστον* 173: 173-198.

Συντομογραφίες λεξικών

ΛΚΝ

Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη), 1998. *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Διαθέσιμο 18 Απριλίου 2020. <http://goo.gl/DBZa1k>

ΛΝΕΓ

Μπαμπινιώτης, Γ., 2012. *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*. 4η έκδοση. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.

ΧΛΑ

Ακαδημία Αθηνών, 2016. *Χρηστικό λεξικό της νεοελληνικής γλώσσας*. 2η έκδοση. Αθήνα: Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη Α. Ε.

Παράρτημα

- Σημαντικοί αριθμοί στο ποδόσφαιρο (1)

eleven, έντεκα

-eleven against eleven, έντεκα εναντίον έντεκα

-eleven-a-side football, έντεκα επί έντεκα (αγώνας ποδοσφαίρου που διεξάγεται σύμφωνα με τους κανονισμούς του παιχνιδιού)

-eleven metres, έντεκα μέτρα, έντεκα βήματα

-from eleven metres, από τα έντεκα βήματα, δηλαδή από το σημείο του πέναλτι

- Σημαντικοί αριθμοί στο ποδόσφαιρο (2)

four, τέσσερα

-four-four-two, (σύστημα) τέσσερα τέσσερα δύο

-fourth official, τέταρτος διαιτητής

- Χαρακτηρισμοί ομάδων

giant killer, φονέας γιγάντων

bogey side (και bogey team), κακός δαίμονας: *Italy, Spain's bogey side*, η Ιταλία, ο κακός δαίμονας της Ισπανίας.

- Χαρακτηρισμοί παικτών

«Μαέστρος» της μπάλας (maestro), «μάγος» (magician), «ηγέτης» ή «ηγετική φυσιογνωμία» (leader), «σημαία» της ομάδας (stalward) και «γυρολόγος» (journeyman και much travelled)

- Ο προπονητής (manager ή coach) περιγράφεται ως

αφεντικό της ομάδας (boss),

υπηρεσιακός ή μεταβατικός (caretaker boss) και (interim)

αποτυχημένος (failing)

- Οι οπαδοί

Οι φιλάθλοι ή το πλήθος των θεατών αναφέρονται ως:

ενθουσιώδεις οπαδοί (jubilant fans),

ανεγκέφαλοι οπαδοί (mindless fans)

ο δωδέκατος παίκτης (twelfth player)

- Ο τερματοφύλακας ή πορτιέρο

λέει όχι, denies

αποκρούει με τα ακροδάκτυλα, saves with his fingertips

απέκρουσε με υπέρταση, saved at full stretch.

- Το πλήθος σε έναν αγώνα

χειροκροτεί, πανηγυρίζει κτλ.

αποδοκιμάζει, σφυρίζει, γιουχάρει κτλ.

φωνάζει όλε! *The crowd cried "Ole!"* Το πλήθος φώναζε «όλε»!

εισβάλλει: *Supporters invaded the pitch.* Οπαδοί εισέβαλαν στον αγωνιστικό χώρο.

- Ο διαιτητής αναφέρεται ως

αποφασιστικός (no-nonsense) και αμετακίνητος στην απόφασή του (*The official stood his ground*),

διαιτητής που παίζει έδρα (home),

ο χρονομέτρης (του αγώνα) (timekeeper)

διεθνής διαιτητής (international referee)

- Σε ορισμένες περιπτώσεις έχουμε ορολογία πολέμου

camp, στρατόπεδο

bunker, χαρακώμα: *a bunker defense*, μια άμυνα χαρακωμάτων

campaign, εκστρατεία, προσπάθεια

blitz, βομβαρδίζω: *City blitzed United with a three-goal burst*. Η Σίτι συνέτριψε τη Γιουνάιτεντ με ένα ξέπασμα τριών γκολ.

cannonball shot, (για σουτ) κανονιά

aerial threat/assault, εναέρια απειλή, απειλή στον αέρα

- Αστυνομικό λεξιλόγιο

Hitman, εκτελεστής, στράικερ

- Φράσεις

back-heel, τακουνάκι

baptism of fire, βάπτισμα του πυρός

basement dweller, ουραγός (ομάδα που βρίσκεται στην ουρά της βαθμολογίας)

beontop, έχω την υπεροχή (του αγώνα)

behind closed doors, κεκλεισμένων των θυρών

break the offside trap, σπάω το τεχνητό οφσάιντ

breeze (και breeze through), κάνω υγιεινό περίπατο

catch someone napping, πιάνω κάποιον στον ύπνο, τον πιάνω απροετοίμαστο, τον αιφνιδιάζω

come from behind, ανατρέπω εις βάρος μου αποτέλεσμα

comeback, γυρίζω το ματς

double team, νταμπλ τιμ, μαρκάρισμα σε ποδοσφαιριστή από δύο αντίπαλους παίκτες

draw a blank, μένω στο μηδέν: *Portugal and Sweden drew a blank in Lisbon.* Η Πορτογαλία και η Σουηδία έμειναν στο μηδέν στη Λισαβόνα.

dying moments, η εκπνοή (του αγώνα), τα τελευταία λεπτά του αγώνα

freeze the ball, παγώνω το παιχνίδι

fresh pair of legs, φρέσκα πόδια, ξεκούραστος παίκτης

full team, πλήρης ομάδα, χωρίς απουσίες τραυματισμούς ή κάρτες

in doubt, αμφίβολος (για παίκτη που δεν είναι σίγουρο πως θα είναι έτοιμος να αγωνιστεί)

into the driving seat, στη θέση του οδηγού, για ομάδα που προηγείται στο σκορ ή είναι μπροστα στη βαθμολογία

passing game, πάσινγκ γκέιμ

read the game, διαβάζω το παιχνίδι

(the/an) unwritten rule of football, (ο) άγραφος νόμος του ποδοσφαίρου